

C. RĂDULESCU-MOTRU

SUFLETUL NEAMULUI NOSTRU

CALITĂȚI BUNE ȘI DEFECTE

ALBERT BAER

BUCUREȘTI, STRADA NUMA-POMPILIU, 5—9

1910

www.dacoromanica.ro

SUFLEFUL NEAMULUI NOSTRU: CALITĂȚI BUNE ȘI DEFECTE.

Idei dezvoltate în conferința ținută la Ateneul din București, în ziua de 21 Februarie 1910.

Dacă pe seama unui neam ar fi să punem toate calitățile bune și toate defectele pe cari le prezintă acei cari îl constituesc, și nu numai acei din prezent, ci și acei din trecut, căci drept este că toți aceștia constituiesc la olaltă un neam, atunci sufletul neamului nostru ar fi cel mai variat mozaic, din câte se pot imagina. Nu este calitate bună, care să nu fi împodobit vreodată sufletul unui român, precum nu este defect care să nu fi fost sau să nu fie când și când în acelaș suflet: totalizarea calităților și defectelor ar fi o împeticărire fără de sfârșit. Dar sufletul unui neam nu este o simplă totalizare de peticării sufletești, ci este el însuși o unitate care trăește de sine prin ar-

monia funcțiunilor sale, întocmai cum trăește și sufletul fiecărui individ în parte. Sufletul neamului nostru s'a format ca o rezultată din sufletele Românilor, cari au trăit și trăesc; el își are firea sa proprie, pe care o putem explică din sufletele Românilor, dar pe care nu o putem confundă cu firea vreunuia dintre aceștia. El este în fiecare dintre noi, și cu toate acestea este în afară de noi: noi îi împrumutăm viața organică, el ne dă continuitatea și durata istorică; el este chipul în care ne întrupăm pentru ochii altor neamuri.

Cum însă să deosebim și să caracterizăm un așa suflet, care este în noi și totuși trăește în afară de noi? Pe vecinul de lângă tine îl vezi și îl judeci după faptele sale și totuși este așa de greu să știi ce suflet are! Este crud și merge la biserică; este mincinos și pe buzele lui numai legea și adevărul! Adeseori o viață întreagă trăești cu el alături și tot nu ajungi să-l cunoști sufletește! Dar să mai cunoști sufletul unui neam întreg, din care tu însuți faci parte! Cum ai să te ridici peste amărăciunile tale personale, pentru a vedea și calități în afară de defecte; cum ai să te ridici peste amorul tău propriu, pentru a vedea și defecte în afară de calități?

Multe greutăți sunt, negreșit. Cu ce le poți înlătură și până la ce măsură? Cu puține ajutoare și până la

o mică măsură. Le poți înlătura cu ajutorul experienței altora, experiență tradusă în proverbe și zicători populare; cu ajutorul experienței tale proprii și cu ajutorul științei teoretice, știință sprijinită pe observațiunea comparată a altor neamuri. Până la ce măsură? Până la o măsură foarte modestă. Drumul pe care pleci este puțin bătut; toți te bănuiesc și călăuză nu ai decât iubirea ta de adevăr...

Cunoștința sufletului unui neam, cu desvăluirea calităților și defectelor acestuia, nu este o operă de patriotism, ci este o serioasă operă de știință. Această cunoștință trebuie să o stabilești cu aceeași obiectivitate cu care stabilești ori și ce altă cunoștință despre lumea fizică. Intenția bună ce vei fi având de a-ți prea mări neamul nu are ce căuta aici. Cu atât mai puțin are ce căuta aici și intenția cealaltă de a-ți micșora neamul. După ce cunoștința obiectivă este stabilită, patriotismul poate să intervină; căci el ajută să se traducă în faptă aceeași rațiunea și-a impus ca o concluziune logică. Întâi lumina minții și pe urmă focul aprins al patriotismului. La un drum pe întuneric, de altminteri, un foc ori cât de aprins ar fi el, nu poate decât să te încălzească; de luminat te luminează raza stelei care scânteie în lumea cea rece a albastrului ceresc.

I.

Nu este țară în hotarele lumii civilizate în care «gura lumii», «gura ștatului» să aibă mai multă trecere ca în țara noastră! Cele mai multe dintre convingerile noastre sunt întemeiate pe «svonul public», și numai foarte puține pe dovezile adunate de noi personal. «Se zice», «lumea zice»; și dacă «lumea zice» Românul individual luat, pare că înțelege că tot așa trebuie să zică și el. Mai ales în lumea țărănească «gura satului este obârșia tuturilor convingerilor. În «gura satului» se revarsă, negreșit, gura lui Ion, gura lui Gheorghe, gura lui Petre, și a altora, dar odată ce acestea sunt vărsate individualitatea lor s'a șters: «gura satului» contopește pe toți țărani laolaltă în același vad sufletesc. Și tot așa și la oraș, opiniuni personale foarte puține. «Ce zice lumea», «ce zice partidul», «ce zice stăpânirea».... dar foarte rar ce zic Ion și Gheorghe. Ce zic Ion și Gheorghe? Dar dacă Ion este în partidul liberal, trebuie să zică ce zic liberalii! Și dacă Gheorghe este în partidul conservator, trebuie să zică ce zic și conservatorii! Mai poate fi discuție? Indiferent de chestiunea în care cineva este chemat să zică ceva: fie în politică, fie în știință, fie și în literatură, părerea de grup primează asupra celei individuale. Fiecare grup își are părerea sa bloc, căreia toți se supun, întocmai cum și la turmele de oi este un clopot la al cărui sunet se aduna

toate oile laolaltă. Când un Român stă la îndoială, fiți siguri că el nu stă fiindcă are o convingere personală de apărare, ci fiindcă nu știe încă de partea cărui grup să se dea. Să meargă după cum bate vântul din dreapta sau după cum bate cel din stânga? Iată suprema lui neliniște. Pentru risipirea acestei neliniște, sforțarea Românului se îndreaptă în afară, ca să prindă cu urechea mai bine svonul cel din urmă; mai nici odată sforțarea nu merge înăuntru, spre forul conștiinței.

Omul de caracter la Români, nu este acela care este consecință cu sine însuși, ci acel care n'a eșit din cuvântul grupului, adică acela care a urmat totdeauna clopotul turmei. De consecință cu sine însuși a grupului cine se întreabă? Nu este vorba *cum* sună clopotul, ci *dacă* sună; a sunat, ai fost prezinte, și ești Român, atunci ești om de caracter.

Nu este țară cu oameni mai curagioși, ca țara noastră românească. Românii sunt eroi, dar cu deosebire când sunt în grup. În front, la războiu; în ceată, la revoltă; în cârd, la vânătoare... curagiul Românului nu are pereche. Iureșurile dela asaltul Griviței au rămas legendare; și tot așa tind să devină legendare atacurile îndrăznețe din primăvara anului 1907. Dar Românul izolat este blând ca și mielul. Când îi bate din picior cineva, el tace. Așa a tăcut și tace în fața celei dintâi ciocoroadă, dacă o vede îmbrăcată altfel ca el.

«Capul plecat sabia nu-l taię , De aceea la oricine care arată sabia, el pleacă capul. Când simte însă cotul tovarășului, adică când este în ceată, atunci, deîndată el ridică capul: și atunci ferește, Doamne, pe oricine de dânsul, căci este repede la mânie.

Românul, ca soldat, este un element excelent, neîntrecut. Armatele românești n'au cunoscut nici o dată frica propagată prin contagiune. Dar, cu toate acestea în timpul de pace armata românească prezintă un număr, relativ mare, de dezertori. Recrutarea la armată este pentru cei mai mulți o pacoste. Elevii cei mai le-neși, învață carte, numai să-și scurteze termenul de militărie.

Dar absolut fără pereche este curajul Românului în exprimarea opiniilor, dacă exprimarea el o face în numele grupului, ca redactor de jurnal bunioară! Ești din acelaș grup cu dânsul, atunci lauda lui pentru tine nu mai are margini; ești din cel-l'alt grup, atunci ocară lui nu mai are margini! Iată un redactor curagios în tot cazul îți zici! Ei bine, te înșeli. E curagios numai ca mandatar al grupului. Vorbește cu el între patru ochi și vei constata că nu-și aduce bine aminte de ce a scris. Intre patru ochi opinia lui este chiar că toți Români sunt buni și patrioți...

Dar și religios este Românul. De ochii satului însă; cum tot din aceeași cauză este și naționalist. Cu reli-

giunea merge până la evlavie. Să poate ca el să uite pe Dumnezeuul părinților săi; pe A tot Puternicul și Izbăvitorul...? O așa uitare este cu neputință, mai ales că el nici n'a avut încă ocazia să învețe cine este acest Dumnezeu, A Tot Puternic și Izbăvitor! Și ce n'ai învățat nu poți să uiți; acesta este un adevăr prea știut. Românul este religios, dar pe câtă vreme vede pe toată lumea că este religioasă. Rar excepții la care religiozitatea să fie pornită din fundul inimei, de acolo de unde pornește și sentimentul personalității...

Tot așa se petrece și cu naționalismul lui. Tot Românul face paradă cu sentimentele sale naționaliste.

Dar numai până la faptă. Fapta fiind a fiecăruia, adică individuală, cu ea încetează și naționalismul. Dă-i unui Român în mână toiagul apostolatului ca să predice naționalismul... pentru alții, și el este imediat gata de drum. Va predica peste tot locul sfânta cauză a naționalismului; va conjura pe toți semenii săi ca să se trezească din amorțire și să-și cultive inima și mintea cu sentimente și idei naționale; va fi cel mai aprig sfătuitor de bine. Dar până la fapte. Pune pe acelaș Român să facă o muncă anumită cu temei, și atunci lucrurile se schimbă. Dacă este profesor, cu neputință să-l faci să rămână la catedra sa; dacă este meseriaș, la meseria sa; dacă este agricultor, la ogorul său... Fiecare să codește să înceapă munca specială a pro-

fesiunii sale până ce mai întâiu nu știe pe toți Români treziți la naționalism, și pe toți gata să înceapă munca cea serioasă. Ca să înceapă unul după altul, nu-i vine nimănui în minte. Lasă să începem cu toții. Să ne știm mai întâi cu toții naționaliști, pe urmă vom începe și cu fapte... Negreșit la începerea cu fapte sunt mai multe dificultăți de biruit ca la începerea cu vorba; dar deocamdată scapă fiecare de muncă. Și așa suntem naționaliști. Un profesor care își face datoria în mod conștiincios; un meseriaș priceput, un agricultor harnic, dacă nu fac paradă de naționalism, nu sunt naționaliști; în schimb toți perde-vară, cari muncesc pe apucate și când-au gust, dacă fac paradă de naționalism, sunt naționaliști. Pe aceștia din urmă îi «știe lumea», mă rog, că sunt naționaliști, pe când pe ceilalți nu; și lucru important este nu să-ți faci datoria de cetățean, ci să te știe lumea că ești naționalist...

Să apucă Românul cu greu de câte ceva, dar de lăsat se lasă ușor, zice proverbul. Mai exact ar fi însă să se zică: sub influența mulțimei, Românul se apucă de orice, dar când este să execute prin o faptă individuală lucrul de care s'a apucat, atunci se lasă de el foarte ușor. Nu este inițiativă pe care să nu o ia Românul în grup! Să facem o școală? Să facem și două. Să facem o societate cu scopul acesta și acesta? Să facem și mai multe! Să contribuim pentru a asigura

mersul acestei și acestei instituțiuni? De ce nu? Să contribuim. Dar când vine rândul fiecăruia să pună în execuție hotărârea luată în grup, atunci fiecare amână pe mâine, sau se face nevăzut. Când se adună din nou grupul, atunci încep recriminările și noile hotărâri. Este rușine, Domnilor, trebuie să începem odată! Patria își are ochii îndreptați asupra noastră! Ne privesc străinii, râd străinii. Să ne punem pe lucru. A doua zi aceeași indiferență. În grup, și ca grup, fiecare se judecă sever, foarte sever; în parte, individual, fiecare se judecă foarte indulgent. Lasă să înceapă ceilalți, ca să nu rămân eu singurul păcălit! Apoi ce sunt eu ca să îndrept lumea! Iată *ultima ratio* care împiedică activitatea fiecăruia.

Omul care își are atențiunea îndreptată asupra activității sale personale și știe să prețuiască virtuțile din care isvorăște această activitate, așteaptă foarte puțin dela politică. Politica nu poate să reformeze adâncul sufletesc al unei societăți, ci ea se mărginește la schimbările dela suprafață. O lege politică bună sporește numai posibilitatea faptelor bune, dar nu dă și motivarea acestor fapte; motivarea vine din sufletul individual. Din boğăția acestui suflet individual răsar toate bunurile sociale: legile, moravurile, știința, arta și toată cultura societății. Fără el, nimic nu se produce; cum

fără sămânță nu poate răsări și firul de iarbă, cu toate că atmosfera din prejurul lui ar fi în condițiunile cele mai prielnice. Politica regulează numai condițiunile externe ale vieții sociale, sămânța faptelor sociale însă stă în sufletul fiecărui cetățean. Fără calitatea acestei sămânțe, nici un progres nu este cu putință — ori câte legi politice s'ar face...

Dar unde atenția nu este îndreptată asupra activității personale, și unde lipsește conștiința valorii sufletului individual, acolo este natural să stăpânească politica. De aceea Românul este pasionat pentru politică. Pentru el politica este ca o baghetă magică prin care totul se poate transforma; fericirea neamului întreg, ca și fericirea sa personală, poate fi adusă prin politică. «Dacă aș fi eu la guvern; dacă aș face eu legea», cum s'ar mai îndrepta lucrurile! Pentru Români lucrurile nu se pot îndrepta decât prin lege. Fiecare dintre noi are ca supremă ambițiune să facă cel puțin o lege. Activitatea sa proprie nu este unul să o știe dirige cum trebuie; dar fiecare totuși vrea să facă o lege prin care să dirigeze activitatea tuturor. Toți așteaptă mântuirea de la acțiunea poporului întreg. Iată ce trebuie să facem noi, Românii; «iată cum este mai bine pentru neamul nostru; și nici odată: iată ce trebuie să fac eu, Ion sau Gheorghe», iată ce este bine pentru activitatea mea. Când Românul se desparte de grup

și se privește ca persoană aparte, atunci este totdeauna consumator ; ca producător nici odată nu are acest curaj. Când este consumator, atunci el, bine înțeles, ca toată lumea viețuitoare, este individualist ; dar ca producător de bunuri el așteaptă totdeauna să vadă ce fac alții pentru ca să înceapă și dânsul. Dacă nimeni nu începe, nu începe nici dânsul. Cele mai energice sfaturi nu răușesc să-i clatine rutina și să-l îndrepte spre întreprinderi individuale.

Și totuși răsar din când în când și întreprinderi individuale ! Sunt câțiva industriași români, câțiva capitaliști întreprinzători români... Sunt, negreșit, dar cu un suflet cu totul special, adică cu totul deosebit de sufletul unui industriaș sau a unui capitalist din țările apusene. Sufletul industriașului de aiurea, este stăpânit de frigurile muncii inventive și de riscul luptei; în sufletul industriașului român găsim desfășurându-se abilitatea politicianului. Profitul capitalistului român provine de cele mai multe ori din măiestria cu care acesta își aservește bugetul Statului. Capitalistul român nu are nici odată încredere în forțele lui individuale: ci ca și cel mai sărac dintre compatrioții săi, el se bizuește pe protecția Statului, exclusiv pe protecția Statului.

Profesiunea care atrage mai mult pe român este aceea care nu-l prea desparte de mulțime. Lui îi place

să se simtă în mijlocul mulțimei, să vorbească și să se ajute cu mulțimea. Specularea forțelor naturei prin industrie și comerț, el o întreprinde numai în cazul cel rău, adică dacă nu poate fi funcționar, avocat sau politician. Când are talent, el rămâne la avocatură și la politicianism, adică la specularea concetățenilor săi. În această din urmă profesiune, sufletul Românului câștigă o energie neîntrecută. Cel mai anonim dintre anonimi intrat în politică devine dintr'odată «om mare». Și cum toți Românii au râvna să ajute și să îndrumeze neamul, țara este copleșită de «oameni mari». Nu mai știe neamul pe cine să urmeze. Mare a devenit și Ion, mare a devenit și Gheorghe, mare a devenit și Petre... S'a zăpăcit aproape neamul, că prea are mulți «oameni mari»!

II

Preocupat de ce vor zice alții; ușurelnic când are să ia hotărâri sub influența mulțimei; religios și naționalist de ochii altora, și în genere totdeauna cu privirea ațintită la ce vor face alții, Românul pare dar a trăi sufletește mai mult cu o conștiință de grup, decât cu o conștiință a sa personală. În conștiința grupului își găsește dânsul pe deagata/până și cele mai intime motive ale vieții sale zilnice. Casa lui este făcută după obiceiul românesc și nu după gustul său personal;

masa lui de asemenea; haina lui, de asemeni; până și mormântul părinților săi de asemeni. Românul nu caută să-și apropie natura externă cu gândul de a o transforma și a o diferenția după caracterul persoanei sale, persoana sa nu cere dela natură diferențieri speciale, ci ea se mulțumește cu acelea pe cari le-a dobândit obiceiul neamului. Fiecare își face casă «ca lumea»; mănâncă «ca lumea»; se îmbracă «ca lumea»;—ca «lumea albă»,—și se îngroapă «ca lumea». Cine ar face altfel, ar face «ca nelumea»; și aceasta ar fi cea mai mare crimă. Fixarea personalității sale nu o caută Românul nici în timp, precum nu o caută nici în spațiu. Români cari să-și scrie biografia; sau Români cari să eternizeze în piatră sau metal clipele vremii, sunt foarte rari. Ei trăesc de zeci de secole lângă munți de piatră, și cu toate acestea piatra munților a rămas cu luciul ei natural, cu luciul pe care i l-a dat ploaia și vântul, fără să sufere vre-o atingere de mână românească. Românul, când a avut câte ceva de păstrat, l-a încredințat lumii. El și-a «vărsat» focul inimei într'o inimă tot ca și a lui, și a evitat totdeauna să stea de vorbă cu sine însuși, sau să-și sape gândul pe piatră sau metal. Lumea chemată să-i știe gândul este lumea cu care el stă de vorbă; lumea cu care el poate cântă, jucă și munci împreună; este lumea vizibilă lui și care îi absoarbe cu desăvârșire individualitatea.

Dar cu aceste însușiri, nu realizează el oare, Românul, idealul pe care îl găsim foarte des propagat în vremea din urmă, idealul *solidarității* ?

În adevăr, la ce tinde idealul solidarității sociale? La armonizarea sufletelor individuale într'un suflet al societății întregi; la ridicarea intereselor de grup deasupra intereselor pur personale.. Românul, după cum am văzut însă, aproape că-și are sufletul individual absorbit în sufletul grupului. Nu reprezintă el așa dar întruparea idealului solidarității ?

Departe de așa ceva. Românul este tot așa de puțin un bun solidarist, cum și membrul unei societăți primitive comuniste, este un bun socialist. Pentru a corespunde idealului de solidaritate socială, i-ar mai trebui Românului conștiința sacrificiului persoanei sale, apoi voința de a face un asemenea sacrificiu; și el nu are nici una, nici alta. El are un suflet *gregar*, și atâta tot. Prin suflet gregar sociologia înțelege altceva decât un suflet solidar. Solidaritatea este opera sacrificiului conștient,—este ultima verigă în înălțarea morală a voinței, pe când gregarismul» este o stare impusă de împrejurări și de tradiție. Solidaritatea este ținta spre care se îndreaptă cultura; gregarismul poate fi anterior ori și cărei culturi, și unii sociologi pretind chiar că el este totdeauna anterior culturei.

Unitatea sufletească care se stabilește între toți

membrii unei societăți prin gregarism, este cu desăvârșire de altă natură ca aceea care se stabilește prin *solidaritate*. *Gregarismul* se produce prin imitațiune, pe când *solidaritatea* prin încordarea și stăpânirea de sine. O societate cu suflet «gregar» nu opune imitațiunii nici un obstacol; membrii ei având sufletele puțin diferențiate, lasă drum liber imitațiunii, și aceasta se întinde dela o margine la alta a țării, pe când o societate cu suflete diferențiate opune imitațiunii rezistență, iar unitatea între membrii ei nu se poate dobândi decât prin sacrificiul voit al persoanei fiecărui. Gregarismul este o armonie a sufletelor, dobândită pasiv, aproape mecanic;—solidaritatea este o armonie cucerită prin lupta omului cu sine însăși, prin recunoașterea altora, după ce fiecare s'a cunoscut pe sine. Este o mare deosebire între gregarism și solidaritate.

Dar cu aceasta nu vrem să înțelegem că starea de gregarism este o stare plină de păcate, și de care un popor trebuie să se rușineze. Gregarismul este o stare obișnuită la toate popoarele tinere, cari n'au avut ocaziunea să se cultive mai adânc din cauza tinereței lor; și de tinerețe nu are să se rușineze nimeni. Rușinos ar fi când poporul nostru ar mai păstra starea de gregarism și după ce ar înceta să fie un popor tânăr.

Toate caracterele înșirate mai sus sunt așa dar ca

racterele sufletului nostru gregar. Imităm ca oile faptele din jurul nostru, și nu arătam o energie decât când suntem în grup. La război ne luptăm voinicește, fiindcă acolo suntem umăr la umăr, dar la munca profesională suntem neglijenți, fiindcă aci fie-care este lăsat pe seama datoriei sale proprii. N'avem curajul părerilor noastre, când este să ni le apărăm fiecare în parte, dar suntem poporul cel mai susceptibil, când este să ne rostim în grup, și ca grup. Ne aprindem ușor ca un foc de paie, dar ne și trece ușor aprinderea, cum trece și focul de paie, fiindcă sufletele noastre luate în parte sunt prea puțin personale ca să opună rezistență, și odată ele aprinse au prea puțin substrat propriu ca să nu să se și stingă ușor. Din cauza aceasta trețem foarte adesea prin adevărate crize sufletești. La fiecare două-trei ani avem câte o criză naționalistă de un caracter deosebit. Aci ne afirmăm naționalismul amenințând pe Bulgari, aci pe Greci, aci pe Evrei, aci pe Unguri, aci pe Austriaci... Este destul un gest dintr'o parte și un bun agitator care să ne trezească, pentru ca imediat să ne vedem târâți într'un curent naționalist. Și ceea ce este mai trist este. că mai totdeauna gestul provocător este exploatat, pe rând, de câte unul dintre presupușii noștri dușmani. Evreul, ne îmbie să urăm pe grec, grecul pe evreu, austriacul pe ungar, ungurul pe austriac; totdeauna, după vorba bătrânească, noi ne

facem coadă de topor pentru a lovi în cineva. Dacă sufletul nostru ar fi mai puțin gregar, noi am fi mai consecinți în idealurile noastre naționaliste, și mai ales în dușmăniile noastre. Prea plecăm des cu războiul sfânt în contra neamurilor străine. Prea ne aprindem ușor. Ar fi bine să ne dăm ceva răgaz înainte de a pleca cu naționalismul nostru în contra cuiva. Să judecăm mai de aproape pe evreul care ne îmbie să urâm pe grec, și la rândul său să judecăm și pe grec, sau pe acela care se trage din greci, — care ne îmbie să urâm pe evreu. Să iubim și să urâm după cum cere firea noastră personală de Români, iar nu să servim într'una drept coadă de topor pentru fapta pătimașă a celui dintâi excentric. Să ne iubim neamul și să fim solidari la sacrificii, dar înainte de toate să fim, fiecare dintre noi, cineva. Sacrificiul există, când *știm* că-l facem: turmele de oi, cari se aruncă prin imitațiune în apă și se îneacă, nu fac nici un sacrificiu, fiindcă ele nu știu ce fac.

III

Gregarismul sufletesc a fost însă în trecut pentru neamul românesc cea mai nimerită armă de luptă! Fără acest gregarism nu s'ar fi putut menține unitatea limbei și a bisericei. Fără el, organizarea politică ar fi fost chiar mai divizată de cum a fost. Gre-

gregarismul a oprit diferențierea personalităților și cu aceasta a culturii, dar în schimb, el ne-a păstrat întreținea neamului și a slabei culturi românești câtă era.. Așa este, fără îndoială. În împrejurările vitrege prin care a trecut neamul nostru, gregarismul sufletesc a fost o binecuvântare pentru noi. Prin forța imitațiunii ne-am ținut la o laltă și am rezistat contra celor ce ne amenințau din toate părțile.. Am avut virtuțile grupului, și nu pe acelea ale personalității, dar pentru trecutul nostru așa era și bine. Tineri, ca popor, trebuia mai întâiu să ne formăm deprinderi mecanice, să dobândim instincte. Gregarismul a fost expresiunea acestora ; prin el am isbutit să trăim. Am trăit ca grup. Judecând greutățile prin cari am trecut, este bine să ne mulțumim și cu atât.

Dar pentru viitor? Pentru viitor, lucrurile se schimbă. Gregarismul sufletesc care ne-a fost de mare ajutor în trecut, de aci înainte ne poate fi foarte stricător. În contra pericolelor, prin cari treceam în trecut, el ne armă; în contra pericolelor ce ni se pregătesc în viitor, el ne desarmează.

În adevăr, între lumea de altă dată și lumea de acum o mare schimbare s'a produs, o schimbare care face gregarismul din ce în ce mai inutil, și în schimb cere o cât mai intensă diferențiere de apitudini și de caractere între membrii unei societăți. Această schim-

bare consistă în însemnătatea pe care a dobândit-o lupta economică în determinarea existenței și progresului statelor moderne. În lumea veche, lupta economică nu eră pe primul plan, cum este astăzi. Astăzi, această luptă nu numai că este pe primul plan în lăuntru vieții fiecărui stat, prin urmare și la noi, dar este pe primul plan și în viața politică internațională. Acei cari voiesc să trăiască și să prospere, urmează să se conforme noilor condițiuni de viață politică, urmează să-și dobândească virtuțile pe cari le cere lupta economică. Și aci izbânda se cucerește altfel ca în lupta cu armele. În lupta cu armele,—și cu deosebire în lupta de altădată,—exercițiul mecanic și imitațiunea în grup erau la baza celor mai indispensabile virtuți—pe când în lupta economică modernă exercițiul mecanic și imitațiunea nu ajută aproape la nimic. Eroul războinic de altă dată cunoștea de sigur încordarea sufletească, căci fără de aceasta n'ar fi putut învinge, dar cunoștea această încordare sub înfățișarea ei intermitentă, adică cu isbucniri violente și cu restimpuri de pauză, de adevărat vagabondagiu sufletec, pe când cuceritorul din lupta economică de astăzi nu cunoaște, nu trebuie să cunoască de cât încordarea continuă și uniformă. Până să vină momentul tragic al primejdiei, eroul războinic putea să-și exerciteze înșușirile și de dragul paradei, pe când cuceritorului economic nu-i este dat să cunoască niciodată dragostea

paradei. Fiecare însușire sufletească a lui este un capital care trebuie pus în valoare la momentul când trebuie, adică în mod neîntrerupt. Eroul timpurilor moderne are, cu un cuvânt, un suflet nou față de eroul timpurilor vechi.

Noi, Românii, nu avem însă acest suflet nou. De aceea și toate decepțiunile noastre. Noi voim să ne apropiem bunurile culturale, pe cari le vedem la popoarele din apus, cu aceleași însușiri sufletești cu cari reușeam odată așa de bine să ne strecurăm prin împrejurările vitrege din trecut. Voim să învingem pe străini în comerț și industrie; voim să trăim o viață politică cu regim parlamentar, și voim să avem o cultură a noastră originală, păstrându-ne cu toate acestea deprinderile vechi de suflete gregare. În loc de a ne prezintă în lupta cea nouă ca individualități puternice, diferențiate după aptitudini, ne prezintăm slabi și cu aptitudini la fel. Suntem toți meșteri de gură și răi de faptă.

Apoi sufletul cel nou nu ni-l pregătește nici școala, nici biserica. Scopul școlii noastre este ca toți copiii Românilor să iasă cu aceiași mentalitate, învățând toți aceleași lucruri, — par'că n'am avea din naștere o mentalitate destul de uniformă! De asemenea și scopul bisericii. Citirea personală a credinciosului în timpul cât ține slujba preotului care ar contribui la înpușinarea numărului analfabeților și ar aruncă în sufletul credincioși-

lor deprinderea reflectării personale, — rezultate cari s'au obținut aiurea, — la noi este un obicei practicat numai de străini. Când cineva îl va propune are să fie acuzat că turbură ordinea în biserică. În serviciul bisericii noastre trebuie să nu se dea de loc ocazie individualizării sufletești ! Să asculte toată lumea, la preot, adică să nu reflecteze personal nici unul !

Dar asupra instituțiilor noastre ar fi multe de spus... Deocamdată încheiem. Poate vom reveni asupra lor cu altă ocazie.

Ce trebuie să facem? este o întrebare, al cărei răspuns nu voiu să-l încep aci. Considerațiunile de mai sus nădăjduiesc însă că răspund la cealaltă întrebare: ce trebuie să nu facem?

Răspunsul la această de a doua întrebare este totuși îndrumarea necesară pentru găsirea răspunsului la cea dintâiu.

